

**СТЕПЕНУВАНЕ НА ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА В ОБУЧЕНИЕТО НА
ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ ПО БЪЛГАРСКИ И ЛАТИНСКИ ЕЗИК**

Илияна Ангелова, Малина Митрева

*Тракийски университет, Медицински факултет
България, Стара Загора 6000, ул. „Армейска” 11*

ilijanaangelova@abv.bg

**COMPARISON OF ADJECTIVES IN THE TRAINING
OF FOREIGN STUDENTS IN BULGARIAN AND LATIN**

Iliyana Angelova, Malina Mitreva

*Trakia University, Faculty of Medicine
6000 Stara Zagora, Armeiska street 11, Bulgaria*

ilijanaangelova@abv.bg

ABSTRACT

The report summarizes the long experience of the authors in teaching grammatical category comparison of adjectives in Bulgarian and Latin.

The purpose of the report is to study the clarification of the category in both theoretical and practical aspect to foreign students in Bulgarian and Latin.

The paper examines the peculiarities of the degrees of comparison formation in both languages. It is laid particular stress on the difficulties faced by students in the learning of the comparison of adjectives. Their mistakes are indicated in the use and some ways are offered for their elimination.

In conclusion, the general conformities of comprehension, recognition and use of adjectives put in its degrees of comparison by foreign students in both languages are deduced.

Keywords: *degrees of comparison, adjectives, comprehension, recognition, use.*

Степенуването е граматическа категория, която е присъща на езиците от индоевропейското семейство, като средствата за изразяването ѝ са различни. (Куцаров, И. 2007) Тя е с най-честа употреба при прилагателните имена и наречията. „Промяната на формата, за да се означа, че качеството е в по-висока степен в сравнение със същото качество у друг или други предмети, се нарича степенуване“ (Грамматика на съвременния български книжовен език, 1983). Има три степени за сравнение: положителна, сравнителна и превъзходна. Положителната степен „означава признак или качество, без да се сравнява същото качество у друг обект“ (Грамматика на съвременния български книжовен език, 1983) и се изразява чрез обикновената форма на прилагателното име, независимо дали то е членувано или нечленувано. Сравнителната форма за степенуване назовава признак „в по-висока степен в сравнение със същия признак у друг обект“. (Грамматика на съвременния български книжовен език, 1983) При сравнителната степен се сравняват само два обекта по отношение на даден признак. При превъзходната степен „назоваваният признак е в най-висока степен в сравнение със същия признак у други предмети“. (Грамматика на съвременния български книжовен език, 1983) При тази степен се мисли за повече от два обекта, сравнявани по посочения признак.

В съвременния български език степенуването на прилагателните имена се осъществява с частицата *по* или *най* в съчетание с простата форма на прилагателното име в даден род и число. В някои случаи се използват словосъчетания, които изразяват, че даден признак може да е застъпен в по-голяма или в по-малка степен (много добър, твърде интересен, извънредно важен, малко известен и др.). Съществуват и производни прилагателни имена, образувани „чрез прибавяне на някои наставки или представки към основната форма на качествените прилагателни“, като „могат да изменят в някаква степен значението на прилагателното.“

(Стоянов, С. 1977) Получените прилагателни имена „ означават различни степени и нюанси на качествата и свойства, назовани със съответните основни прилагателни имена“ (Стоянов, С. 1977) (*възпълен, тъничък, преголям, зеленикав, слабоват*).

Целта на настоящия доклад е в теоретико-приложен план да се проследи изясняването на граматическата категория степенуване при прилагателните имена пред чуждестранни студенти по български и латински език.

Задачите при преподаване степенуването на прилагателни имена са:

1. осмисляне на понятието степенуване при прилагателни имена;
2. създаване на умения за правилно образуване и записване на формите за степенуване;
3. развиване на умения за правилната употреба на степенуваните форми на прилагателните имена в речта;
4. разпознаване на степенуваните прилагателни имена в текст.

В процеса на обучение чуждестранните студенти нямат почти никакви проблеми при осмисляне понятието степенуване на прилагателни имена. В техните матерни езици тази категория съществува, въпреки че формите за степенуване се образуват и записват по различен начин.

Така например в гръцки език степенуването се извършва по два начина:

- синтетичен – чрез суфикс за всеки род:

положителна степен: *μικρός, μικρή, μικρό* – малък, малка, малко

сравнителна степен: *μικρότερος, μικρότερη, μικρότερο* – по-малък, по-малка, по-малко

превъзходна степен: *μικρότατος, μικρότατη, μικρότατο* – най-малък, най-малка, най-малко

- аналитичен – по описателен начин чрез **πιο** (повече):

сравнителна степен: **πιο** *μικρός, πιο μικρή, πιο μικρό*

превъзходна: **ο πιο** *μικρός, ή πιο μικρή, τό πιο μικρό*. (Първанов, П. 1994)

При преподаване на прилагателното име освен изясняване същността на тази част на речта е необходимо да се разграничат ясно двата вида – качествени и относителни. Прието е да се смята, че качествените имена имат граматическата категория степенуване, но и относителните „означават такива качества, признаци и свойства на предмети, които се мислят като някакво отношение към друг предмет“ (Грамматика на съвременния български книжовен език, 1983), „когато поради преносното си значение придобиват „качествена отсянка“ (Пашов, П. 1989) също могат да се степенуват. В тези случаи се развиват допълнителни качествени значения, но те се реализират в съчетание с определени съществителни имена (в повечето случаи абстрактни определяеми като характер, чувства, отношения, поведение, вид и др. (*Помогнаха му да придобие по-човешки вид.*) Качествени „се наричат тези прилагателни, с които се назовават признаци, качества и свойства, присъщи на определяните обекти и застъпени в тях в по-голяма или в по-малка степен.“ (Грамматика на съвременния български книжовен език, 1983) В процеса на преподаване чрез примери се подчертава, че тези прилагателни имена най-често означават: размери, цветове, вкусове, физически свойства, интелектуални, волеви и нравствени качества на лица. При изясняване практическото разпознаване на двата вида прилагателни имена се подчертава, че относителните винаги са производни думи от съществителни, образувани с помощта на наставки **-ен, -ов, -шки, -ски**. Обучаемите трябва да осмислят много добре тази разлика и да запомнят, че в българския език степенуването се извършва с частиците *по* и *най*, които се записват полуслято с положителната степен на даденото прилагателно име. Образоването на положителните форми за всеки род не затрудняват обучаемите, които добре разбират съгласуването по род и число с определяемото, към което се отнася. Неправилното

определяне рода на съществителното име (свързано в повечето случаи с изключения) от съгласуваното словосъчетание води до допускане на грешки (*светлокафяв слуз, аленочервен кръв, обилен пот*), които се преодоляват след време.

През първия семестър чуждестранните студенти по медицина имат определени трудности при възприемане на научния медицински текст. Често при записване се пропуска дефиксът или формите за сравнителна и превъзходна степен се записват слято. Например:

У старите хора органичното вещество намалява и костите стават покрехки и почупливи.

Поясните прешлени са най големи.

Друга грешка е записване на предлога *по* полуслято пред прилагателно или дори пред съществително име:

По-вътрешната им страна има струпувания на сетивни клетки с бутилковидна форма. Опити доказват, че човек реагира не по-звученето на думите, а на значението им.

Посочените грешки се дължат на недобро разбиране смисъла на отделните думи, смислоразличителната функция на тирето при степенуване и неспособност за разграничаване на предлога *по* от частицата за сравнителна степен при създаване на текст. Често се допуска и неправилно записване на формите за ж. и ср. р., както и за мн. ч. на прилагателни имена, завършващи на *-нен* в м. р. ед. ч. На обучаемите трябва да се подчертае, че в повечето случаи се записват с двойно **н** (по-странни образувания, най-съвременни методи, раменна става, теменна кост), въпреки че има и изключения, когато гласната *e* се запазва при всички форми (платинени пирони, ленено платно).

В процеса на обучението коментираните грешки се разясняват постоянно и към средата на първата година те са преодоленни.

В обучението по латински език граматическата категория степенуване се разглежда във връзка с употребата на степенувани прилагателни имена в анатомичната и фармацевтичната терминология, както и в някои общи медицински изрази. Необходимо е да се уточни, че преподавателят работи със смесени групи от български и чуждестранни студенти, за които българският език се явява основният език посредник. Осмислянето на понятието степенуване става на първо място с примери от български език, на второ – с вече познати от упражненията по анатомия латински наименования и на трето място – с примери от английски език като най-широко използван чужд език от всички студенти.

В медицинската терминология има ясно разграничение на относителните и качествените прилагателни имена. Относителните прилагателни изразяват отношение, принадлежност и завършват на български на **-ен** (гръбен, костен) и **-ов** (лопатков, тазов). Суфиксите, с които се образуват в латински език, са предмет на обстойно разглеждане с цел правилното усвояване на термините. Относителните и качествените прилагателни се изучават детайлно от гледна точка на граматическите категории род, число и падеж.

Степенуването на качествените прилагателни в латински език има своите специфични особености. В латински език, както и в български език, има три степени за сравнение – положителна, сравнителна и превъзходна степен. В голямата си част прилагателните образуват степени с помощта на суфикси, прибавени към основата на прилагателното на мястото на окончанието за родителен падеж:

сравнителна степен: **-ior** за мъжки и женски род, **-ius** за среден род (*longior* – по-дълъг, по-дълга; *longius* – по-дълго). Прилагателните в сравнителна степен се скланят като

съществителни имена по трето консонантно склонение.

превъзходна степен: **-issimus** за мъжки род, **-issima** за женски род, **-issimum** за среден род (*longissimus* – най-дълъг, *longissima* – най-дълга, *longissimum* – най-дълго). Прилагателните в превъзходна степен се скланят по първо и второ склонение. (Георгиева, Н. 1995)

Сравнителната степен в латинския анатомичен термин е показател за наличие на двойка еднакви структури, а превъзходната степен – за най-високо или твърде високо качество. (Ангелова, И. 2014)

Правилата за степенуването на прилагателни често затрудняват студентите, въпреки че те са на основата на вече познати граматически закономерности. За съгласуването по род с определяемото съществително е необходимо да се направят разяснения, да се дадат подходящи примери в различни падежи, в единствено и множествено число, и т.н. За затвърждаване на знанията могат да се възложат подходящи упражнения за самостоятелна работа.

Степенувани прилагателни, които участват в състава на анатомични термини, се превеждат на български обикновено с положителна степен. Тази утвърдена практика допълнително усложнява разбирането и разпознаването на степенуваните форми в анатомичния израз. Във връзка с това са наложителни пояснения, подкрепени с примери:

Musculus longissimus cervicis – (най-) дълъг мускул на шията
Musculus latissimus dorsi – (най-) широк мускул на гърба

На трето място, възниква трудност при усвояването на степените за сравнение при някои прилагателни, образувани от различни основи, т. нар. **неправилни степени**. В медицинската терминология се използват четири от тях (*bonus* - добър, *malus* - лош, *magnus* - голям, *parvus* - малък). От студентите се изисква да запомнят степенуваните форми, да ги употребяват граматически правилно и да ги превеждат според посочената по-горе практика:

Musculus maior / minor – (по-) голям / (по-) малък мускул
Pelvis maior / minor – (по-) голям / (по-) малък таз
Foramen maius / minus – (по-) голям / (по-) малък отвор
Musculus maximus / minimus – (най-) голям / (най-) малък мускул
Dosis maxima / minima – най-голяма / най-малка доза

За изясняване на неправилните степени в латински език е уместно да се направи сравнение с неправилно степенуваните прилагателни *good* и *bad* в английски език:

good, better, the best – добър, по-добър, най-добър
bad, worse, the worst – лош, по-лош, най-лош

В редица анатомични термини се срещат степени за сравнение, образувани от предлози за място. Те стоят в края на многочленни наименования и указват пространственото разположение на съответния орган или част от тялото. Превеждат се като положителна степен:

Nervus inferior / superior – долен / горен нерв
Arteria anterior / posterior – предна / задна артерия
Membrum inferius / superius – долен / горен крайник

Поради честата употреба на тези прилагателни в анатомичната терминология, те се усвояват сравнително лесно, като единствената трудност е правилното им съгласуване със съществителното, което определят.

В латински език се среща и описателно степенуване, но то няма практическо приложение в медицинската терминология.

Опитът показва, че чуждестранните студенти изпитват същите затруднения при усвояване на степенуването на прилагателни имена в латински език както българските студенти. Те допускат същите грешки при съгласуването по род със съществителните, при граматическите промени по падеж и число, както и при превод на български език. Разясненията по време на занятията и подготвянето на упражнения с еднотипни примери са от съществено значение за успешното научаване и затвърждаване на тази граматическа категория.

Изводи

Въпреки съществените граматически различия при степенуването на прилагателни в български и латински език, се наблюдават някои общи закономерности при усвояването му от чуждестранните студенти.

1. Осмислянето на понятието степенуване при прилагателните имена се извършва на базата на сравнението с родния език и изучавания преди обучението чужд език (най-често английски език).

2. В резултат на натрупаните знания се усвоява уменията за разпознаване на степенуваните прилагателни имена в текст.

3. Чрез коментирание на грешките и последователна разяснителна работа се постигат уменията за правилно образуване и записване на формите за степенуване, както и за правилната им употреба в речта.

Литература

1. Ангелова, И. 2014: Ангелова, И. Латински език с медицинска терминология. За специалисти в направленията по здравни грижи, обществено здравеопазване и социални дейности. Академично издателство „Тракийски университет“, Стара Загора, 70.

2. Георгиева, Н. 1995: Георгиева, Н. *Lingua Latina*. Учебник по латински език. Издателска къща „Хермес“, Пловдив, 70-71.

3. Граматика на съвременния български книжовен език, 1983. Том 2/ Морфология. Издателство на БАН, София, 148-149, 177-178.

4. Куцаров, И. 2007: Куцаров, И. Теоретична граматика на българския език, Морфология. Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 458.

5. Пашов, П. 1989: Пашов, П. Практическа българска граматика. Народна просвета, София, 76.

6. Първанов, П. 1994: Първанов, П. Гръцки език – самоучител в диалози, IV издание. Грама, Плевен, 103.

7. Стоянов, С. 1977: Стоянов, С. Граматика на българския книжовен език. Наука и изкуство, София, 273-274.